

Naturvern i Sápmi – for hvem?

Jeg takker for invitasjonen til å legge fram vårt syn på naturvern og naturforvaltning. Dette er ei sak som Naturvernforbundet i Ávjovárri arbeida mye med for vel et tiår siden, da det sist var store planer om oppretting av nye nasjonalparker og naturreservat i vårt område. Det vi sa dengang er etter min mening like aktuelt i dag, når vi nå står i starten av en ny vernedebatt. Mitt ønske for denne debatten er at vi som ønsker å forsvare lokal natur og samtidig lokalt og samisk naturbruk ikke bare skal si nei til de forslaga som kommer fra sentrale myndigheter, men sjøl ta initiativ til en annen vernepolitikk.

Naturvernforbundet har fra starten i 1914 arbeida for å få oppretta verneområder som sikres mot inngrep som kraftutbygging, veier og gruver. Men når staten har oppretta slike områder har det også ofte hatt to bivirkninger:

- Verneområdene har hatt regler som også har hindra tradisjonell bruk som utmarkshøsting (meahcásteapmi) og reindrift.
- Verneområdene har blitt turistmagneter.

Til sammen har dette ført til reaksjoner som den som kom fra en utmarksbruker da det blei foreslått ny nasjonalpark i Guovdageaidnu: "De vil ta området fra oss og gi det til turistene".

Vernearbeidet har tidligere vært drevet fra sentralt og lokale interesser har hatt lite de skulle ha sagt. Sjøl om man nå har fått lokale nasjonalparkstyrer, opererer disse innenfor snevre rammer fra departement og direktorat. Forslag om nye verneområder kommer som regel fra Oslo eller Trondheim, og dette fører, for å si det mildt til lokal skepsis. Da forslaget om ei rekke nye verneområder i Finnmark kom i 2010 møtte det en massiv motstand fra to hold, både fra lokale brukere og fra dem som var mot naturvern fordi de ville åpne for store inngrep. Dette stoppa planene i første omgang, men det var samtidig en tragisk situasjon at kommunestyre, FeFo, Sametinget og utbyggingsinteressene sto samla om å si nei til alt vern. Like etter at Goahhteluoppal nasjonalpark skulle vært vedtatt, blei området åpna for mineralleiting. Det var ikke dette de lokale utmarksbrukerne hadde ønska.

Fra Naturvernforbundet lokalt arbeida vi for å finne et kompromiss. Vi sa ja til vern mot fysiske inngrep, men vi sa nei til innsnevring i lokalt tradisjonelt bruk. Prinsipielt støtta vi Sametingets syn om at Norge må praktisere verneformen "Verna bruksområde", som den internasjonale naturvernunionen går inn for. Sekundært har vi gått inn for at verneområdene som opprettes må få status som landskapsvernområde framfor nasjonalpark og naturreservat.

Dette var da nokså nye tanker innenfor Naturvernforbundet. Vi i Ávjovárri har brukt mye tid på å arbeide for å få forståelse for dette på fylkesplan og på landsplan. Vi har et godt stykke på veg lyktes i dette, men det er alltid ei utfordring å få forståelse for samiske interesser i nasjonale norske organisasjoner.

Naturvernforbundet har i flere perioder hatt et godt samarbeid med samiske organisasjoner og reindrifta. Vi sto sammen under Alta-kampen, og vi står i dag sammen mot naturinngrep i Sápmi som gruveplaner i Kvalsund, Porsanger, Kvænangen og på Saltfjellet. Vi står sammen mot vindkraft i reinbeiteområder og mot at oppdrettsanlegg skal overta og forsøple fjordene. Likevel er vi forskjellige organisasjoner med forskjellige grunnlag og perspektiver, og vi kan ikke forvente å være enige i alt.

Naturvernforbundet er medlem av den internasjonale sammenslutningen Friends of the Earth og har et globalt perspektiv på spørsmål om natur, klima og ressurser. Det er vår oppgave å arbeide for å ta hensyn til helheten, også i forhold til kommuner og andre organisasjoner. Miljøproblema er globale, og naturforvaltningen kan derfor ikke alltid være **bare** lokal. Naturforvaltning må bygge både på globalt, nasjonalt og lokalt perspektiv, både på vitenskapelig og tradisjonell kunnskap. Det er f.eks. ikke mulig å se reint lokalt hvor stort behovet er for vern av visse trua arter og naturtyper.

Naturvernforbundet i Norge må også ha et samisk perspektiv, i den forstand at vi vil delta i

forsvaret av samiske bruksområder mot naturinngrep og forurensing. Samtidig vil vi at nødvendige nasjonale vernetiltak skal gjennomføres på en slik måte at det ikke går ut over samisk næring og kultur.

Ei god naturforvaltning og et godt naturvern er avhengig av folkelig oppslutning, av at det store flertallet ser vernetiltaka som fornuftige og vil arbeide for å overholde og støtte dem. Dette gjelder både for områdevern som nasjonalparker, for tiltak mot forsøpling og forurensing og for regler for jakt, fiske og annen naturbruk. Dette krever at statens naturforvaltning har en legitimitet forankra i lokalsamfunna. I dag har den ofte ikke det.

Aldri har gjenværende natur vært under så sterkt press som nå. Det er de siste åra bygd ut store områder til vindkraft, uten hensyn verken til reindrift, friluftsliv eller naturverdier. De skiftende regjeringene har til og med vært villige til å overkjøre både norsk lov og internasjonale konvensjoner i denne utbyggingsprosessen, noe Fosen-saka er det klareste, men ikke eneste eksemplet på. Målsettingene for det såkalte grønne skiftet og Norge som Europas grønne batteri gjør at dette vil fortsette, og tempoet i utbygginga vil øke. Den nye mineralstrategien og EUs kommende direktiv om strategiske mineraler går i retning av sterkt økt gruvedrift med kortere behandlingstid og mindre hensyn til miljø og andre næringer. Dette gjør at mange, særlig i miljøbevegelsen og samiske miljø har svært redusert tillit til at myndighetene vil ivareta naturen.

Heller ikke når den skal opprette verneområder, har regjeringa noen forståelse av å bevare samisk og annet lokalt naturbruk og tradisjoner. Det kom klarest fram da miljømyndighetene avviste Sametingets ønske om "verna bruksområde" med orda: "Bruk er ikke et mål med vern". Gjenta gjerne de orda: "Bruk er ikke et mål med vern". Når de vil ha nasjonalpark i Goahhteluoppal og naturreservat i Áidejávri, Stuorajávri, Náhpolsáiva og ei rekke andre områder i Guovdageaidnu er det ikke noe mål for myndighetene at reindrift, garn- og notfiske, snarefangst, vedhugst og bærplukking skal fortsette i disse områdene. Turisme er derimot et erklært sentralt mål for vern, noe som går fram allerede av "Fjellteksten" av 2003, som er presentert slik: "Teksten innebar et politikkskifte i forvaltningen av de norske nasjonalparkene, ved at det ble åpnet for større grad av lokal verdiskaping og kommersiell reiselivsvirksomhet i nasjonalparkene." Det har ikke blitt bedre siden, snarere tvert om.

Samla gjør dette at sentral norsk miljøforvaltning ikke har noen legitimitet i befolkningen til å pålegge verken fornuftige eller ufornuftige reguleringer av lokal naturbruk / meahcásteapmi.

Det snakkes mye om næringsutvikling i Finnmark. Vårt syn er at det viktigste er **næringsbevaring**, at ikke ennå mer av de tradisjonelle næringene mister sitt livsgrunnlag, men snarere at mest mulig av det som er ødelagt blir gjenoppbygd. Det betyr bl.a tiltak for revegetering av ødelagte reinbeiter, som i Biedjovággi, og at oppdrettsanlegga må bort fra sjøsamiske fjorder. Naturen er grunnlaget for primærnæringene og for turismen. Naturen er grunnlaget for samisk kultur og for meahcásteapmi, friluftsliv og bolyst for oss alle. Det viktigste næringstiltaket for Finnmark og Sápmi er derfor å bevare naturen og gjenreise det som er ødelagt.

Tilbake til verneområdene. I 2010 blei det foreslått en ny og en utvida nasjonalpark og omlag 25 nye naturreservater i Finnmark. Hvor mye er gjennomført etter 13 år? Ingenting! På grunn av motstand er nasjonalparkplanene lagt bort og verneplanen for våtmark med alle reservatene er lagt på is. Det har flere ganger vært sagt den skal tas opp igjen, men så langt har vi sett lite til det. Men nå begynner noe å skje. Nylig vedtok verdens Naturtoppmøte at minst 30% av alt land- og sjøareal skal vernes. Daværende klimaminister sa at det også gjaldt Norge. Sjøl om hans nye etterfølger forsøker å vri seg bort fra det, kommer han ikke utenom å måtte servere en ny verneplan. Hvordan bør vi forholde oss til det? Som sist å si nei til alt vern? Etter mi mening er det ikke noen god ide.

Vi trenger nemlig **mer** vern. Verden trenger drastisk mye mer vern i en situasjon der tusenvis av arter dør ut, der verdens samla fuglebestand er halvert på 50 år, der leveområdene for planter og dyr minsker kraftig hvert eneste år. Vern er også nødvendig for klimaet, fordi intakt natur er det som kan binde karbon og hindre ytterligere oppvarming. Vern er nødvendig for urfolk og andre som lever i og av naturen, for bevaring av urfolkskulturer og språk.

Men vern kan være så mangt. Vi trenger ikke den formen for vern som tar landet fra urfolk for å gi det til turistene. Mitt forslag er at vi, og da ser jeg for meg en brei allianse av miljøbevegelse, reindriftssamer, kystfiskere og andre naturbrukere, forskere og lokalpolitikere, tar initiativ til å få vern på våre premisser. For det er ikke snakk om vern eller ikke vern, men hva slags vern og hvem som skal tjene eller tape på det. I Naturvernforbundet starta vi denne prosessen for noen år siden. Vi arrangerte seminar og møter der vi inviterte folk med erfaring fra dagens forskjellige verneområder. Blant annet fikk vi fram ordninger som UNESCO verdensarv i Laponia, biosfæreområder og urfolksstyrte verneområder i Australia og Canada. Så skjedde mye annet som tok oppmerksomheten vår, og vi har ikke vært flinke til å følge det opp. Men vi har en viss kunnskap, og vi vet en del om hvor vi kan finne mer.

Mitt forslag er at vi ikke venter til neste gang Miljødirektoratet presenterer en helt fiks ferdig verneplan, der lokalbefolkninga blir redusert til en høringsinstans og derfor naturlig nok svarer med alle piggene ut. Vi bør starte debatten om hva som skal vernes, hvordan det skal vernes og hvem som skal styre verneområdene. Vi bør stille krav til at tradisjonell reindrift og utmarkshøsting ikke skal hindres og at verneområdene ikke skal brukes til å trekke turiststrømmer som ØKER belastninga på naturen.

Først: Hva er målet med vern? Målet må defineres som både å verne natur og å verne og videreføre tradisjonell naturbruk. Hvilke områder trenger mest til vern? Det er de områdene som er mest trua. En nasjonalpark i Goahteluoppal betyr lite fra eller til, men en nasjonalpark på Rásttigáisá/Laksefjordvidda vil kunne hindre at dette området blir rasert av vindkraft. Der er et helt spesielt terreng, vegetasjon og dyreliv som fullt ut kan forsvare status som nasjonalpark eller landskapsvernområde. Repparfjorden med Markoppneset bør få status som verneområde før det blir ødelagt av gruve og hydrogen.

Ser vi det fra Guovdageaidnu bør vi ta opp diskusjonen om hva som bør vernes her. Vi bør gjenta forslaget som Sametinget kom med under forarbeidet til Naturmangfoldloven, om "verna bruksområde". Samtidig kan vi komme med forslag om hvilke områder som bør vernes i vår kommune og på hvilket nivå. Her er faktisk gjort verdifullt forarbeid, både av eksterne biologer og av Samisk høgskole som kartla bruken av utmarka med hovedvekt på foreslåtte verneområder. Et av de første tiltakene kan være om kommunestyret vedtar at Guovdageaidnu skal være en helt vindkraftfri kommune og at vi sier totalt nei til all ny mineralleiting, i alle fall inntil skadene etter tidligere leiting og utvinning er utbedra, slik at man har bevist at gruedrift ikke trenger å være naturrasering, men kan praktiseres slik at man har naturen til låns i ei avgrensa tid og leverer den tilbake.

Så bør vi studere forskjellige verneordninger som biosfæreområder og UNESCO verdensarv og se om noe av dette er aktuelt for oss. Subsidiært kan vi si ja til å bruke landskapsvernområde. Kravet må være at ingen nye verneområder i vår kommune skal ha strengere status enn det som ligger i denne kategorien.

Dette er bare ideer og ingen fasit. Dette seminaret er en god start, og bør føre til oppretting av forum for videreføring av diskusjonen, i første omgang i de enkelte kommuner, med sikte på at kommunestyrene kan ta initiativ i vernedebatten, med folket i ryggen, på samme måte som kommunestyret i Guovdageaidnu gjorde da det etter debatt på folkemøte vedtok å kreve kommunal eiendomsrett til utmarka.